

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2012 VASARIO 25 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 8 (23)

Viduržiemis.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

Aistringas knygos pasaulis

Vasario 16-ajai praėjus, valstybės apdovanojimai pagerbus Lietuvai nusipelnčius žmones, išklauius iškilmingas kalbas ir visa kita, šio mėnesio pabaigoje, vasario 23–26 d., Lietuvos laukia dar viena šventė – tarptautinė Vilniaus knygų mugė, kurios devizas šiemet – „Atversk pasaulį“.

Kad tai ne tik mugė, kurioje perkama ir parduodama, bet ir šventė, liudija ne tik mugės šūkis, bylojantis, kad pasaulį galima atversti kaip knygos puslapius, tačiau ir gausybė įdomių susitikimų su Lietuvos ir užsienio rašytojais, leidėjais, knygų dailininkais, įvairių leidinių pristatymais, kūrybos vakarais, diskusijoms, kino salė, Vaikų scena, skirta vaikų literatūros pristatymui, parodos ir Lietuvos bei kitų užsienio šalių leidyklų standai. Keturias dienas truksiantis šurmulys vieniems nusibosta, kitiems keturių dienų per maža, vieni keikia prekybinį knygų mugės turinį, kitiems tai atrodo natūralu, nes juk menas, o ir literatūra taip pat yra rinkos ir ekonomikos dalis.

Tačiau vargu ar visus plūstančius į mugę lankytojus – o jų nemažėja netgi ekonominės krizės metais – traukia tas prekybinis turinys. Su pasidžiavimu galima teigti, kad lietuviai visgi mėgsta skaityti. O skaityti, kaip sakė neseniai mus palikusi šviesaus atminimo lenkų poetė, Nobelio premijos laureatė Wislawa Szymborska, galima ir geras, ir prastas knygas, nes ir prastose irgi yra tam tikros informacijos. Be to, skaitytojas yra savotiškas *homo ludens* – skaitydamas jis pats kuria skaitymo taisykles. Todėl, prisimindama dar vieną puikų rašytoją Zygfriedą Lenzą, jo personažo Hamilkaro Šaso lūpomis pasakyčiau, kad į knygų mugę skaitytojus traukia ne kas kita, kaip „skaitymo šišas“. Tai tokia

lyg ir manija, lyg ir paranoja, kupina ne liguistumo, o džiaugsmo. Ir tokių maniakų kaip Hamilkaras Šasas – blizgančiomis iš susižavėjimo akimis – mugėje pamatysi nemažai, zujančių aplink leidyklų stendus, besirausiančių išparduodamų knygų dėžėse (romanas ar mokslinė monografija čia tekainuoja porą litų, o būna, kad gauni knygą ir dykai), godžiai spoksančių į Autografų sofutę, ant kurios mūsų šalies ir užsienio plunksnos meistrai pasirašinėja ant savo šedevrų.

Gal ir nelabai gražu kalbėti apie skaitymą kaip apie maniją, juk ketinau tęsti iškilminga gaida, tarkim, pasitelkdama Tomo Venclovos žodžius apie tai, kad tik gyvendama pilnavertį dvasinį gyvenimą, tauta iš tiesų yra nepriklausoma. Šie žodžiai rūsčiai teisingi, ypač turint omeny tuos, kurie knygų neskaito. Tačiau kodėl gi manęs nepalieka įkyrus don Kichoto vaizdinys – ar dėl to, kad jo įvaizdį pasiglemžus kai kuriems politikams ir pavertus jį nuobodus ir pragmatiško teisybės ieškotojo simboliu, imame pamiršti, kad Liūdnojo Vaizdo riteris buvo pamišęs nuo perskaitytų knygų?.. Išprotėti nuo knygų skaitymo gresia tikrai nedaugeliui politikų, todėl don Kichotas tebūnie toks, koks ir turi būti – liguistai mėgstančio knygas (ir kiek trenkto) skaitytojo įvaizdis. Tokio, ant kurio virtuvės stalo ir ant naktinio staliuko, nekalbant apie svetainės baldus, ir netgi ant tualetu bakelio kaip viduramžių pilies bokšteliai stūkso krūvelės knygų: S.Hawkingo „Didysis projektas“ ir „Visata riešuto kevalė“, Cz. Miłoszo „Rinktiniai eilėraščiai“ ir „Pavertgas protas“, nauji G. Simenono leidimai, trijų seserų Bronte romanai, M. Montaigne ir G. K. Chestertonio esė, „Narnijos kronikų“ šeštoji knyga ir t. t. O po knygų

FRAGMENTAS

Poezija
kalba tiems,
kurie
supranta daugiau,
negu
gali jinai pasakyti.

Poezija
yra ir tiems,
kurie
iš jos tyčiojasi,
ir tiems,
kurie
negali kalbėti
arba
yra
užmiršti.

Poezija
lygiai taip pat yra –
ir žvėrimis,
ir saulėgražoms,
ir peteliškėms,
ir ankstyvai,
gabiai
paukščių liaudžiai.

Marcelijus Martinaitis

mugės šie bokšteliai dar truputį paaugs.

Betgi smagiausia knygų mugėje yra tai, kad skaitytojo laisvė nepriklauso nuo įvairių mandagumų ir įsipareigojimų. Jeigu įdomu – eini, jeigu ne – kas gali priversti?.. Užtat gali būti beveik tikras, kad jeigu žmogus atėjo pasiklausyti, tai ne iš nuobodumo ar snobizmo (pastarojo visgi nevertėtų atmesti kaip geroms manieroms priklausančio dalyko), jam gali būti tiesiog įdomu. Jis galbūt norėtų ir atsiliepti. Nesutikti, paprieštarauti. O tai daug geriau, nei tiesiog spoksoti ir viską praryti ir mandagiai suvirškinti, kaip dabartės būna. Jeigu knyga iš tiesų yra pasaulis, o pasaulis – knyga, skaityti reikėtų su aistra. Matyt, be savotiško apsidėmo ar manijos šiuo atveju visgi neišsiversime.

Barbora Pelėdaitė

Kitame numeryje:

- A. Katilius apie vyskupą P. Karevičių
- 2012-ųjų Vilniaus knygų mugė
- Šiuolaikinis pasaulis mokslininko akimis

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Barbora Pelėdaitė. Aistringas knygos pasaulis
- 2-as psl. Žmogus pagal Dievo širdį
- 3-as psl. Eglė Perednytė. Šauksmas
- 4-as psl. S. Goštautas. Užrašai iš Los Angeles II
- 5-as psl. A. Vaškevičius. Gimtinei – paveikslai ir knygos
- 6-as psl. G. Mikelaitis. Sovietinės Lietuvos skerspjūvis
- 7-as psl. K. Ūsaitė. „...kad Tavo vaikai Tavo dainas dainuotų...“

Žmogus pagal Dievo širdį

Sesuo Viktorija Plečkaitytė pristato J. Matulaičio dvasinį veidą

Sausio pradžioje „Draugo“ redakcijoje lankėsi seselė Viktorija Plečkaitytė, MVS, su ja kalbėjome apie palaimintą Jurgį Matulaitį, jo darbų ir minčių atgarsius ir tąsą šiandienoje. Seselę V. Plečkaitytę, MVS, kalbino Loreta Timukienė.

Jurgis Matulaitis – kol kas vienintelis palaimintuoju paskelbtas XX amžiaus pradžios lietuvis. Gilią ir įvairiapusišką palaimintojo asmenybę itin vykusiai apibūdino 1987 m. birželio 28 d. J. Matulaitį beatifikavęs popiežius Jonas Paulius II, pavadindamas šį ištikimą Dievo tarną „žmogumi pagal Dievo širdį“.

Kalbant apie palaimintą J. Matulaitį, seselės nuomone, reikėtų pradėti nuo jo žodžių, tapusių šių metų, kuriuos Lietuvos vyskupas paskelbė Palaimintojo Jurgio Matulaičio metais, sūkiu – „Nugalėk blogį gerumu“. Metų programoje vyskupas tikinčiųjų dėmesį ypatingai atkreipia į homiliją, kurią prieš 25-erius metus, skelbdamas J. Matulaitį palaimintuoju, pasakė palaimintasis popiežius Jonas Paulius II. Tą dieną taip pat buvo minimas ir Lietuvos Krikšto 600 metų jubiliejus. Todėl savo homilijoje Šventasis Tėvas kvietė apmąstyti Krikšto malonę, o palaimintą Jurgį pristatė kaip žmogaus, tikrai ir pilnai gyvenusio šia malone, kaip „ganytojo pagal Dievo širdį“ pavyzdį. Tad ir šiais metais visų pirma esame kviečiami klausti savęs: „Ką man ir kiekvienam pakrikštytam reiškia Krikštas? Kaip keliauju tikėjimo kelionę, prasidėjusią Krikšto sakramentu?“

Šventieji rodo mums kelią

„Šventuosius reikia priimti širdimi ir tikėjimu, kad jie rodytų mums kelią, prasidedantį pasinėrimu Kristuje per Krikštą“, – kalbėjo popiežius Jonas Paulius II, kuris šiandien pats yra palaimintasis. Deja, kaip sakė sesuo Viktorija, dažnai mūsų santykis su šventaisiais apsiriboja malonių prašymu – šventuosius prisimename, į juos kreipiamės, prašome užtarimo, kai ištinka bėda. Jonas Paulius II priminė, kad iš tiesų bendravimas su šventaisiais yra ne tik tai.

Popiežius visų pirma pristatė J. Matulaitį kaip žmogų, kuris, nepaisydamas, kad jo gyvenimas nuolat buvo paženklintas kryžiumi ir kančia, surado gyvenimo pilnatvę. Savo homiliją popiežius pradėjo kreipiniu į lietuvius Kristaus žodžiais Evangelijoje: „Priimkite pranašą kaip pranašą, priimkite teisųjį kaip teisųjį,“ – šie žodžiai tapo beatifikacijos ir Krikšto 600 metų jubiliejaus sūkiu. Jie ir šiandien tebėra gyvi ir naujai mus užkalbina šiais, Palaimintojo J. Matulaičio metais. Esame kviečiami, – sakė seselė, – atsiliepti į popiežiaus kvietimą šventuosius „priimti tikėjimu ir

Pal. arkivyskupo Jurgio Matulaičio nuotrauka. Iš Marijonų nuotraukų albumo. Data nenustatyta. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

širdimi, kad jie parodytų mums kelią, kuris prasideda panardinimu Kristuje per Krikštą.“ Šventųjų gyvenimas, visų pirma, liudija pilnatvę, tikro džiaugsmo galimybę, kuri atrandama tuomet, kai žmogaus širdis susitinka su Dievo širdimi, pilna meilės ir gailestingumo, kai žmogus tikrai priima Dievą į savo gyvenimą, kai išdrįsta gyventi savo Krikšto tikrove.

Mūsų laiko žmogus

Seselė atkreipė dėmesį, kad kalbant apie palaimintą J. Matulaitį, reikėtų atkreipti dėmesį ne tik į jo gyvenimo faktus, bet ir į jo patirtį, nueitą kelią, kuriame gausu iškalbingų akimirku, liudijančių Dievo veikimą žmoguje. Jis – mūsų laiko žmogus: dar tebeturime jo nuotraukas, tebesklaidome jo užrašus, laiškus.

J. Matulaitis gimė 1871 m. balandžio 13 d. Lūginės kaime prie Marijampolės. Jo vaikystė nebuvo laiminga: dešimtmetis berniukas liko našlaičiu, būdamas penkiolikos susirgo kaulų džiova, kurią kentė visą gyvenimą. Keista, tačiau yra liudijimų, kad J. Matulaitis nebuvo ypatingai gabus mokinys – 4-toje gimnazijos klasėje jis buvo paliktas antriems metams už prastą klasikinių kalbų mokėjimą. Ir vis dėlto J. Matulaičiui pakako drąsos ir ryž-

to nepasiduoti, įveikti šias žmogui lyg ir neįveikiamas aplinkybes. J. Matulaitis pasiekė savo pauglystės svajonę – tapo kunigu, teologijos mokslų daktaru. Nuostabu, bet yra žinoma, kad vėliau J. Matulaitis tapo puikiu klasikinių kalbų žinovu (seminarijoje kurso draugų pravardžiuotas Ciceronu!).

Kitas pavyzdys – pasiryžimas atgaivinti beširdį Marijonų vienuoliją (joje 1908 m. tebuvo likęs vienas narys – tėvas Vincentas Senkus), kurios veikla buvo uždrausta caro valdžios. Ir vėl, žvelgiant žmogaus akimis, J. Matulaitis ryžosi padaryti neįmanoma. Ir tai, kas buvo neįmanoma, įvyko. 1927 metais, J. Matulaičiui mirštant, jo mylimoje Marijonų vienuolijoje buvo 319 narių. 1926 m. J. Matulaitis lankėsi Čikagoje, dalyvavo pasauliniame Eucharistiniame kongrese. JAV praleido 3 mėnesius, tuo metu aplankydamas apie 90 lietuviškų parapijų! Ir tai su kaulų džiovos graužiamais rankos ir kojos kaulais! O tų dienų nuotraukose – veidas, nutviekstas šypsniu.

Palaimintojo laišakai ir „Užrašai“ (asmeninis dienoraštis) tik dar labiau išryškina nuostabaus portreto bruožus – jie sklidini tikros išminties ir ramybės, sveiko optimizmo, noro dirbti ir gyventi, bet visų pirma – tikro tikėjimo ir pasitikėjimo Dievu, Jo meile ir gailestingumu. Tikro pasiaukojimo Dievui visa esybe, visa širdimi ir visu protu. Seselės Viktorijos nuomone, būtent čia ir slypi atsakymas į klausimą, kas turi atsitikti žmogaus gyvenime, kad jis būtų būtent toks – gyvenantis tikėjimu, viltimi, meile, teisingumu, išmintimi, kai tai atrodo neįmanoma, kai tam reikia tikro didvyriškumo? Tik gyvas tikėjimas ir pasitikėjimas Dievu, esančiu ir veikiančiu, keičia gyvenimą ir leidžia vykdyti tam, kas yra neįmanoma.

Kančia paženklintas gyvenimas

Į vyskupo J. Matulaičio gyvenimą, pasak seselės Viktorijos, kiekvienas gali pažiūrėti skirtingai, priklausomai nuo žmogaus patirties, bet vienas dalykas matomas visiems – kančia, kuria paženklintas jo gyvenimas. Visų pirma, tai buvo fizinė kančia – J. Matulaitis nuo 15 metų sirgo kaulų džiova, jam buvo sunku vaikščioti, ant kojų ir rankų nešiojo įtvarus, ėjo kalba apie kojos ir rankos amputavimą, buvo ne sykį operuotas, reikėjo valyti ligos pažeistą kaulą.

Be fizinio skausmo, jis išgyveno ir moralinę kančią – tai galima suprasti iš menkų užuominų laiškuose. J. Matulaitis patyrė nereikalingo vaiko dalia – jis buvo aštuntas vaikas šeimoje, būdamas 10 metų, tapo našlaičiu, augo brolio šeimoje, neturėjo žmogaus, kuris būtų jam labai artimas. 17–18 metų nebegalėjo mokytis – neleido sveikata, nebuvo lėšų, o troškimų, svajonių, kaip ir kiekvienas jaunas žmogus, turėjo daug. Sakytume – paauglys, iš kurio, ko gero, niekas ypatingo negalėjo tikėtis. Šitaip gyveno keletą metų, kol atvažiuavęs iš Lenkijos dėdė pakvietė jį siekti mokslo. J. Matulaitis tam pasiryžo. Ne kiekvienam jaunam žmogui užtektų stiprybės, pasitikėjimo savimi, nusiteikimo pradėti viską iš naujo – J. Matulaičiui to pakako.

Palaimintojo atliktų darbų ir užimtų pareigų sąrašas – neįtikėtinas: kunigas, teologijos mokslų daktaras, Kielcų kunigų seminarijos, vėliau – Petrapilio dvasinės akademijos profesorius ir inspektorius, sociologijos katedros vadovas, socialinių kursų Lenkijoje ir Lietuvoje organizatorius, vienuolis, vienuolijų atnaujintojas ir steigėjas, Vilniaus vyskupas, Apaštališkasis vizitatorius. Norom nenorom kyla klausimas: kas toji jėga, įgalinusi vargšą ligotą paauglį nepasiduoti, eiti pirmyn iki tokių aukštumų? Kas padėjo, pasiekus tiek, kiek pasiekia nedaugelis, neapsvaigti nuo pasiekimų ir neužmigti ant garbės laurų, bet išlikti vieno kelio žmogumi? Kokie tie penkiasdešimt šešeri metai, skyrę vargšą vaiką nuo garbingo arkivyskupo? Seselės Viktorijos nuomone, šventieji ir yra būtent tokie žmonės, kurie suvokia esą šaukiami bei nepabūgsta atsiliepti. Toks buvo ir mūsų tautietis, palaimintasis arkivyskupas J. Matulaitis.

Seselės Judita Zabaitė, Viktorija Plečkaitytė ir Laimutė Kabišaitė „Draugo“ redakcijoje.

Jono Kuprio nuotr.

Nukelta į 8 psl.

Šauksmas

EGLĖ PEREDNYTĖ

Jis šaukė.
Jis buvo Šauksmas.
Gaivalinga laisvės dvasia netilpo jame.
Ryškus talentas.
Nepaneigiamas pašaukimas.
Jėga, ryžtas, drąsa gyventi, liudyti tiesą.
Negalėjo kitaip – jis pakluso kvietimui, įrašytam jame.

Gimęs kurti ir vesti.
Jo nebėra, bet jis su mumis – negalėjo mūsų palikti – per daug mus mylėjo, per daug mylėjo Ją – Lietuvą.

Jo širdies šauksmas į tylą, į naktį, į nežinią – Lietuva prisikels! Nors matė, kaip sunku Lietuvai keltis, kokia dar stipri žmoguje vergiškumo dvasia. Savo buvimu jis kvietė žmones į laisvę, stipriino jų pasitikėjimą savimi, ragino eiti pirmyn.

Kęstučio ir Lolitos namai – toks jaukumas!.. – ir žmonos budėjimas saugant jo palikimą.

Ugnis židiny.
Du džiaugsmingi šuneliai, prigludantys prie mano kojų.

Ugnis židiny. Jau blėsta. Kęstučio sūnus Gintautas atneša malkų.

Mane apkabinanti šiluma ir Kęstučio buvimas – vis dar gyvas šiuose žmonėse, namuose, kuriuose jis gyveno – taip, atrodo, trumpai – ir išėjo, nors ir kaip troško būti su tais, kuriuos myli.

„Neišmokau vaidinti, neišmokau meluoti, neišmokau aš, ne, kad laimingas nuduot.“ – skamba ir skamba manyje jo žodžiai. Nesumeluotas gyvenimas. „Mano eilės – kraujo skonio. Aš eiles krauju rašiau.“ – vėl gilus tavo balsas, Poete.

Man jis yra Dovana – netikėta dangaus dovana.

Nepažinojau Kęstučio, bet dabar pasivijo mane jo namų, jo eilių tikruma, ir aš jau nebeoriu išeiti iš šitos paslaptingos erdvės – jo erdvės – ji skirta mums visiems.

Jis paliko žmonėms savo širdį.
Jo eilėraščiai supurto, perskrodžia, atveria, priverčia atsimerkti.
Jis gyvas!
Gyvas ten, kur gyva Lietuva.

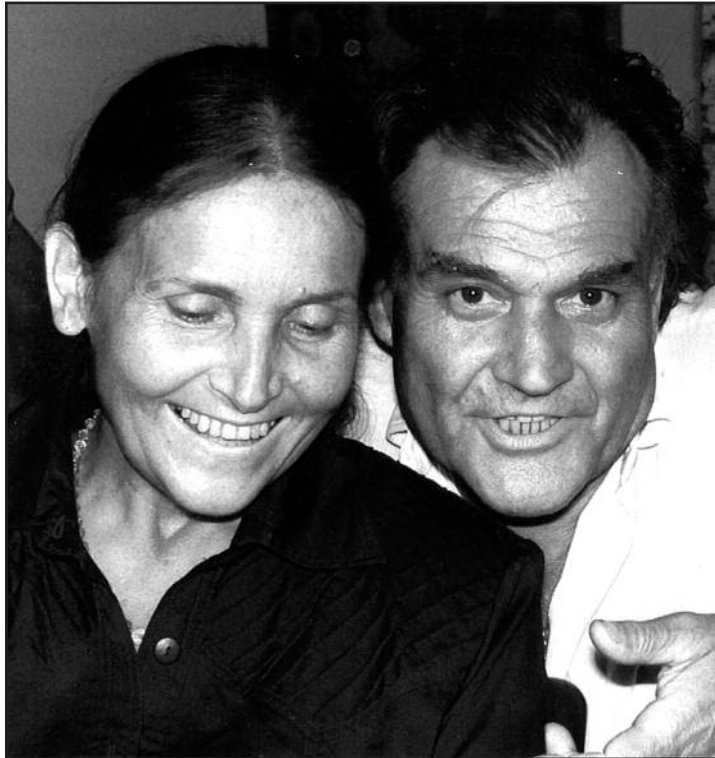
Iš kur šis Žmogus sėmėsi jėgų ir stiprybės?.. Gyventi!.. Gyventi, kai begaliniai skauda, kai šauki iš skausmo, nesutelpančio tavo krūtinėje. Eiti – vėl ir vėl – į žmones – kad dar kartą nušvistų viltis – Ji atgis – Lie-tu-va. Kad dar kartą nušvistų aušra, ir žmonių širdyse gimtų ryžtas pri-si-ke-l-ti.

„Kartą sutikęs nėsčią moterį Kęstutis sušuko: „Viešpatie, nieko gražesnio nesu matęs! Leiskite man jus apkabinti“. Kitąkart pamatęs elgetą priėjo, apsikabino kitų žmonių akivaizdoje ir sako: „Broli, tau blogai? Einam, aš tau valgyt nupirksiu“. Jis nebijojo žmonių nuomonės,“ – Marijos radijo laidoje pasakojo Kęstučio bičiulis Vidas Abraitis.

Man jis pirmiausia yra Poetas, kurio žodis – gyvas ir skaudus – lieka Lietuvos širdyje – kaip dovana tiems, kurie ateis ir taip pat išsiilgę tikrumo ieškos išėjimo, sieks gyvenimo – prasmės ir šviesos.

Net jei žmonės nutoltų ir pamirštų tave, laiko dulkėms nusėdus ant gyvo tavo veido, yra Tas, kuris niekada nepamiršta, kuris viską išsaugo savo pervertoje širdyje. Tu – Žmogus, neišdavęs savęs. Savo meilės – mažytės, drąsios Lietuvos. Tavyje – galingas veikimas To, kuris tave sukūrė.

Tebūnie tau lengva šita žemė, kurią taip my-

Kęstutis Genys ir Lolita

lėjai, Lietuvos, jos žmonių, Amžinybės Poete. Nerami tavo siela tenurimsta amžinosios Šviesos glėbyje. Prieš penkiolika metų išėjęs sugrįžti, kad būtum kartu su mumis – kasdienybės klaidžiuos laibirintuos taip reikia tavo balso.

Kai Lolita kalba apie savo vyrą, suprantu – jų ryšys vis dar gyvas. „Man jis liko jaunas ir gražus, tik Dievas jį pasišaukė,“ – sako ji. „Gyvenimas praėjo kaip akimirksnis. Prisimenu tik tai, kas buvo gera, kas leidžia gyventi toliau“.

„Vyras visuomet dovanodavo man gyvas gėles – net kaimynai sakydavo: „Vėl Kęstutis neša Lolitai gėles!..“, o paskutinė jo dovanota puokštė buvo iš džiovintų augalų. Tada aš jam priekaištavau: „Galėjai atnešti gyvą žiedą“. O dabar esu tokia laiminga – puokštė išliko iki šiol!..“ „Kai Kęstutis buvo išvykęs į Rusiją, atsiuntė man laišką. Visas lapas buvo primargintas vieninteliu žodžiu „Myliu“. Aš taip juokiausi!..“ „Jis visą gyvenimą niekaip kitaip manęs nevadino – tik Mergaite!..“ „Jau sunkiai sirgdamas man sakė: „Norėčiau dar pabūti su tavimi!..“ Aš tikėjau, kad jis pasveiks“. „Tai buvo gražu. Tai buvo visam gyvenimui. Kitaip ir negalėjo būti“.

Ir jau negali abejoti, kad tai – Meilė.

„Trys Kęstučio meilės – Dievas, Tėvynė ir šeima. Jo galia net priešus suparalyžiuodavo. Kęstutis buvo stiprus, nes turėjo Lolitą“ (V. Abraitis).

Klausausi Poeto, skaitančio savo eiles – ar kas nors galėtų likti abejingas šitam balsui, šitam Žmogui?.. „Jei Tu man skyrei šitokią dalį, reiškia mylėjai, reiškia – iš meilės,“ – toks pasitikėjimas jo eilėraščių žodžiuose!..

Norėčiau sutikti Kęstutį – netoli Kauno Klinikų, skubantį namo, besisveikinantį su kiekvienu sutiktu vaiku – mažieji taip pasitikėdavo Kęstučiu, kad atvirai dalindavosi savo rūpes-

čiais, o per Šv. Kalėdas palikdavo po jo kieme augančią eglę savo bičiuliui skirtas dovanėles. Norėčiau jį pažinti. Jaučiu – jis pasakytų: „Drąsos! Nebijok gyventi“.

„Už Lietuvą, už Lietuvą, už Lietuvą...“ – vis tylėsnis tavo balsas, Poete, – šauksmas, virstantis šnabždesiu. Aš girdžiu!.. Pabudink mus užmigusius, išveski iš to negyvenimo, kuriame užsi-buvę pamirštame kas esame ir kodėl esame...
Tu pažadinai manyje Lietuvą. Tavo kūryba padėjo suprasti, kiek daug yra iškentėjusi lietuvių tauta – kiekvienas jos žmogus. Taip reikėjo tavęs, skausmo broli, kad į mano kasdienį buvimą ateitų laisvės dvasia. Aš jaučiu tavo stiprinančią ranką – per tavo eiles, tavo balsą, kuris mane lydi ir lydės – taip perduodamas gyvenimas.

Tu šaukei apie mūsų nevilgtį, baime ir skausmą. Šaukei, kad vidinė nelaisvė – daug baisesnė už išorinę priespaudą. Tu šaukei į autentišką, tikrą buvimą.

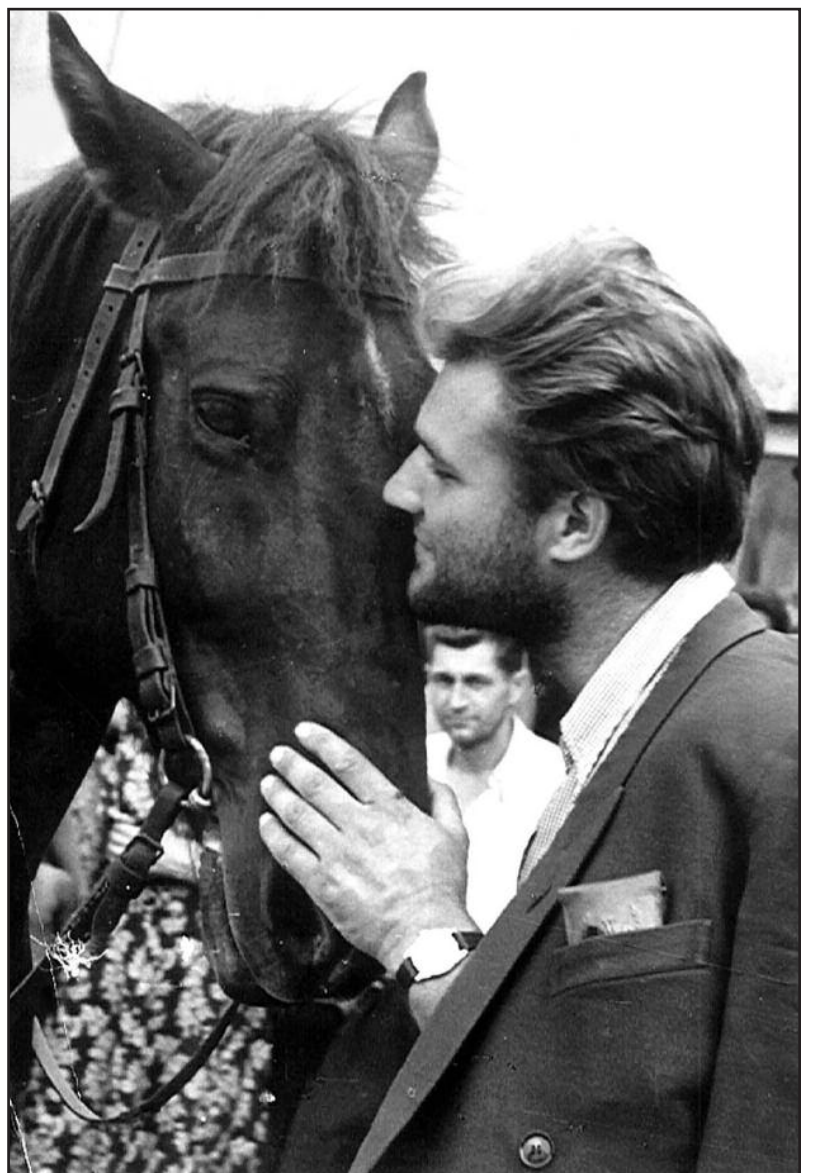
„Gyvenimas nenutrūko,“ – sako Lolita. Taip, gyvenimas tęsiasi. „Jeigu iškykla problema, klausiu savęs, kaip pasielgtų jis.“ „Yra mirčių, pavirtusių gyvenimu, yra gyvenimų, pavirtusių mirtim,“ – tavo žodžiai, Poete. Ko tu ilgiesi Tenai, Amžinybėje, toje Laisvėje, kurios taip troško širdis – ko tu ilgies – duonos skonio, savo namų kvapo, daugybės žmonių, tapusių tavo broliais – ko tu ilgies? Lietuvos? Ką pasakytum Lietuvai šiandien, ką pasakytumei mums?..

Dėkoju, dėkoju, dėkoju... už tavo gyvenimo žiburį, kuris neužges.

„Tai pavyzdys, kaip gyventi ir išlikti tikru Žmogumi – Žmogumi iš didžiosios raidės“ (kun. Kęstutis Kėvalas). □

Dėkoju, dėkoju, dėkoju... už tavo gyvenimo žiburį, kuris neužges.

„Tai pavyzdys, kaip gyventi ir išlikti tikru Žmogumi – Žmogumi iš didžiosios raidės“ (kun. Kęstutis Kėvalas). □

Užrašai iš Los Angeles II. Muziejų miestas

STASYS GOŠTAUTAS

Los Angeles – miestas, kuriame stebėtinai daug meno ir kitokių muziejų. Tiesiog nuostabu – kai Hollywoodo rajonas sparčiai patiria nuosmukį, meno pasaulis, atrodo, gyvuoja ir stato fantastiškus krištolo rūmus, kuriuose galima laisvai atsidusti. Visados buvo lietuvių, išbarstytų aplink Los Angeles filmų pasaulį, bet niekad jų nebuvo tiek daug ir taip sėkmingai pažertų kaip šiandien. Bet tai tema kitam kartui.

Tarp tų dvidešimties ar daugiau muziejų stokime nors porai akimirku viename, unikaliame – čia prieš 40 000 metų, įklimpę smaloje, pražuvo priešistoriniai žvėrys. Dabar šie žvėrys – eksponatai liudija, kokie kupranugariai ir drambliai, mastodontai gyveno Los Angeles apylinkėse. „Page Museum-La Brea Tar Pits“ tikrai vertas poros valandų dėmesio („brea“, tarp kitko, ispaniškai reiškia „derva“, „smala“).

Tame pačiame parke yra penkių ar daugiau parodų kompleksai Los Angeles County Museum of Art–LACMA, tiekios jų per daug, būtų užtekę ir vieno, tačiau naujieji turtooliai, neturėdami titulų, su mielu noru investuoja milžiniškus turtus savo vardo įamžinimui. Nemažai vietos paskirta „chicano“ menui, t. y. Meksikos-Amerikos gyventojams, dauguma jų jau du šimtai metų gyvena Kalifornijoje ar Teksase, jų kalba – ispanų su meksikietišku akcentu ir anglų kalbų mišinys. Mano geras pažįstamas, poetas ir kolega Universitete Tino Villanueva, kurį aš kaip *chairmaną* atsivežiau iš Teksaso – puikus „chicano“ kultūros pavyzdys, kultūros, kurios nederėtų priskirti ispanų ar Lotynų amerikiečių kultūroms.

Prieš šešerius metus Los Angeles Šiuolaikinio meno muziejuje (MOCA) buvo suruošta *Vizualinės muzikos* paroda (2005 m.), kurioje pirmą kartą Amerikoje buvo pristatytas M. K. Čiurlionis – kartu su 80 garbingų amžininkų, tokių kaip P. Klee, Kupka, Kandinsky, Stanton MacDonald-Wright, Georgia O’Keeffe. Buvo eksponuojami trys M. K. Čiurlionio paveikslai iš ciklo „Kibirkštys“ (1906), o Washingtonė – *Sonata Nr. 6* (1908). MOCA galbūt ir nėra gražiausias Los Angeles muziejus, bet mums jis brangus tuo, kad pagerbė Čiurlionį. Tada buvo svajota surengti didelę Čiurlionio parodą – nuo Los Angeles iki Washingtono, ir, žinoma, neaplenkti New Yorko ir Čikagos, tačiau koją tam pakišo globali ekonominė krizė.

Nuostabiausias muziejų kompleksas, be abe-

Bronzinės Mergelės Marijos statula virš įėjimo į katedrą

Bendras katedros vidaus vaizdas

jonės, yra kontraversiškas Getty Centras, jį net sunku pavadinti muziejumi. Architektas Richard Meier iš New Jersey, kuris išsiskiria baltos spalvos pasirinkimu – tai matyti Getty, – seka svarbiausių XX a. architektų tradicija. Kaip Le Corbusier, jis vengia 90 laipsnių kampų ir kiekvienas pastatas jungiamas organiškai, vienas su kitu, taip ir Getty nėra vienas pastatas: viskas šviečia iš visų pusių, todėl ir eksponuojamas menas atsiskleidžia kaip dalis viso to grožio, kurį architektūra pabrėžia. Nesigilinsiu į pastatų kontraversiją, pateiksiu tik porą pastabų apie meno kūrinius ir jų įsigijimą. Turbūt jau žinome, kad perkant meną, dirbo ir keletas lietuvių, o gal dar ir dabar dirba, atrinkdami autentiškus meno objektus. Vieną iš jų pažinojau –

Bendras išorinis katedros vaizdas

tai jau miręs Antanas Melnikas, kuris padėjo atrinkti gotikos meną. Kitų pavardžių neprisimenu, bet žinau, kad vienas iš jų baigė Marylando universitetą. Getty gal per skubiai norėjo surinkti prasmingą kolekciją. Iš tos skubos buvo supirkti ne iki galo patikrinti objektai ir dar ne viskas yra išvalyta. Bet tai – bene visų muziejų problema, muziejų saugyklos pilnos neaiškių objektų. Buvo malonu rasti vieną stiklą su *Habdank* herbu iš kažkurios Vienos kolekcijos, datuojamos XVI amžiumi.

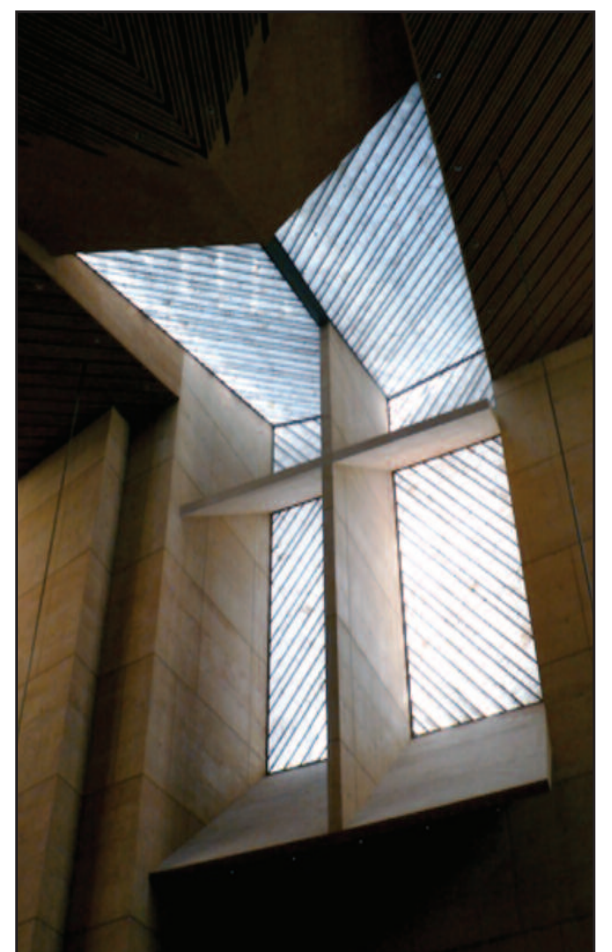
Kitoje miesto pusėje (nors Los Angeles negali susigaudyti, kur prasideda ir kur baigiasi miestas), Pasadenoje, yra senas, mažas muziejus Norton Simon. Tai puikus muziejukas, jį galima apžiūrėti per pusę dienos, jame galima rasti XIV – XX a. meno retenybę, ypač didelę Edgar Degas skulptūrų kolekciją. Bet tai, kas įdomiausia – reta hindi meno kolekcija iš pietryčių Azijos. Japonų medžio raižiniai priklausė Frank Lloyd Wright.

Po 1994 m. įvykusio Los Angeles žemės drebėjimo senoji katedra (romėnų kankinė šv. Vibiana), pastatyta jėzuitų baroko pavyzdžiu, gerokai apgriuvo, todėl neliko kitos išeities, kaip statyti naują katedrą. Ispano architekto, Harvardo profesoriaus José Rafael Moneo dėka turime suprojektuotą milžinišką kompleksą, visai nepanašų į tradicinę katedrą. Tai supermoderni struktūra, kuri iš lauko pusės atrodo kaip sulipdyta dėžė. Architektas sumanė statyti taip, kad šviesa sklistų iš visų pusių, kad pastatas galėtų būti pritaikytas bet kokiam tikslui. Užuoat rėmusis į upę, katedra remiasi į sausakimšą greitkelį. Simboliška?

Nukelta į 5 psl.

Katedros gobeleno scenos

Alebastro langai virš didžiojo altoriaus

GIMTAJAM KRAŠTUI – PAVEIKSLAI IR KNYGOS

ALGIS VAŠKEVIČIUS

„Kosto Zalagėno dovana muziejui” – taip vadinasi paroda, iki kovo 17 dienos veiksianti Panevėžio kraštotyros muziejuje. Joje – iš šio krašto kilusio, daug metų užjūriuose, Kanadoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenusio ir vėl į Lietuvą sugrįžusio inžinieriaus Kosto Zalagėno tapybos darbai bei dovanotos vertingos knygos – romanai, enciklopedijos, žodynai, atlasai, kiti leidiniai.

Šiomet balandžio 1-ąją Zalagėnui sukaks 96-eri. Gimęs Raguvos kaime, netoli Panevėžio, pradžios mokyklą baigė gimtinėje, vėliau mokėsi Panevėžio gimnazijoje, o 1937–1938 metais – Lietuvos karo mokykloje. Vėliau studijavo statybos inžineriją Kauno universitete, studijas tęsė ir Vokietijoje, Frankfurto mieste.

1944 metais šeima pasitraukė į Vokietiją, o 1947-aisiais atvyko į Kanadą ir apsigyveno Toronte. Darbo pagal specialybę inžinierius ilgai negavo, todėl 1957 m. persikėlė į Čikagą, kur jau dirbo pagal specialybę. Viena iš darboviečių buvo daugiau nei 100 metų istoriją turinti elektros generatorius gaminanti kompanija „Sargent and Lundy” Čikagoje.

Sulaukęs pensinio amžiaus, inžinierius gyvai domėjosi istorija, sukaupė didžiulę vertingą biblioteką. Prieš išvykdamas gyventi į Lietuvą, Čikagoje jis buvo įsikūręs garsios dailininkės ir mecenatės Magdalenos Stankūnienės kaimynystėje. Būtent ši

K. Zalagėno dovana – jo asmeninė biblioteka ir tapybos darbai.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

dailininkė jau brandaus amžiaus sulaukusį inžinierių paskatino į rankas paimti pieštuką ir teptuką.

„Niekada nemaniau, kad imsiu piešti, nors braižyti teko daug metų. Tie mano piešiniai nėra niekuo ypatingi, tai tik laisvalaikio praleidimo būdas. Buvo įdomu įamžinti gamtos vaizdus, tas užsiėmimas leisdavo pamiršti negandas, ligas”, – pasakojo Zalagėnas jau sugrįžęs į Lietuvą ir apsigyvenęs netoli Vilniaus, Jeruzalėje esančiame Gerontologijos ir reabilitacijos centre. Jo kambaryje ant sienos kabo nuotrauka iš studijų Lietuvos karo mokykloje laikų – Anapilin išėję jau visi buvę Zalagėno bendražygiai.

Prieš penkerius metus dukrų – Kanadoje gimusios ir dabar Los Angeles gyvenančios Silvios Zalagenas bei Čikagoje įsikūrusios Rimos Sell – parvežtas į Lietuvą, K. Zalagėnas džiaugėsi, kad čia galės pasitikti gyvenimo saulėlydį, nes, mirus žmonai ir anapus išėjęs daugeliui draugų, gimtosios žemės trauka buvo vis stipresnė.

Kai prieš septynerius metus teko lankytis svetin-

guose Zalagėnų namuose Čikagoje, inžinierius parodė savo didžiulę ir labai vertingą biblioteką bei užsiminė, kad norėtų ją parvežti į Lietuvą. Šią mintį labai palaikė ir rėmė jo kaimynė M. Stankūnienė. Prireikė nemažai laiko, kol knygos buvo supakuotos ir parvežtos į gimtinę. Kartu buvo parvežti ir jo paveikslai. Apsigyvenęs Vilniuje, teptuko jis nepadėjo – ir toliau tapė, sakydamas, kad tai geras laiko praleidimo būdas.

Prieš trejus metus aplankius Zalagėną Vilniuje, jis niekuo nesiskundė, tik apgailėstavo dėl silpstančio regėjimo ir dėl to, kad vis sunkiau sekasi vaikščioti. Čia, Vilniuje, jį kasmet aplanko iš JAV atvykstančios dukros. Mintis surengti jo darbų parodą gimtinėje inžinierių nelabai džiugino – iš prigimties kuklus vyriškis sakė, kad nenori apsijuokti, tie jo darbai esą menkaverčiai, niekam neįdomūs. Tačiau lankytojai, jau pabuvoję naujojoje parodoje Panevėžyje, gerėjosi jo peizažų spalvomis, stebėjosi, kad, būdamas toli nuo Tėvynės, jis tiksliai atkūrė gimtinės vaizdus, kuriuose daug šviesos ir šilumos.

Iš viso Panevėžio kraštotyros muziejui padovanota 18 inžinieriaus paveikslų, naujojoje parodoje galima pamatyti 13 iš jų. Čia pat galima apžiūrėti ir jo dovanotą knygų kolekciją – iš viso padovanotos 375 knygos, kurios bus saugomos muziejaus bibliotekoje. Tarp jų daugiausia užsienio kalbomis išleistų romanų, dailės bei istorijos veikalų.

Panevėžio kraštotyros muziejaus vyriausioji fondų saugotoja Sandra Libikienė sakė, kad pačios vertingiausios knygos – Vandos Daugirdaitės-Sruogienės „Lietuvos istorija”, Aleksandro Merklio knyga apie Antaną Smetoną, atlasai, žemėlapiai ir kitos pateks į fondus ir bus naudojamos kaip eksponatai, taip pat moksliniams darbams, studentams.

2012-ieji metai Lietuvoje paskelbti muziejų metais, visuose šalies muziejuose numatyta daug įvairių renginių. Panevėžio kraštotyros muziejus yra beveik dešimtmečiu jaunesnis už parodos autorį Zalagėną – įstaiga neseniai atšventė 87-ąsias įkūrimo metines. Anot šio muziejaus direktoriaus Arūno Astramsko, šie metai skirsis tuo, kad įstaiga dalyvaus įvairiuose tarptautiniuose renginiuose ir leis apie save sužinoti platesniam Lietuvos žmonių ratui.

„Daugiau sklaidos renginių bus ne Panevėžyje. Dalyvausime Vilniuje, Kaune rengiamose parodose ir mugėse, kad galėtume pristatyti muziejų visai Lietuvai. Panevėžiečių lauks tradicinis renginys „Muziejų naktis”. Tik šiomet jis bus didesnis ir įspūdingesnis. Laukia ir tokie daugiau techniniai darbai – visų pirma reikės suremontuoti pagrindinius muziejaus laiptus ir pertvarkyti tarpukario Panevėžio ekspoziciją, parengtą daugiau kaip prieš tris dešimtmečius, kuri ir dizaino požiūriu, ir morališkai jau yra pasenusi”, – teigė A. Astramskas. □

S. Libikienė ir A. Astramskas prie K. Zalagėno dovanotų knygų.

Atkelta iš 4 psl.

Jeigu nesutiktume dėl katedros išorės, pavadintos „Angelų Karalienės” vardu, katedros vidus stebėtinas savo išdėstymu. Altorius yra centras, nepaisant, iš kur tu žiūrėsi. Galima lengvai nusileisti prie altoriaus – prie jo galima prieiti iš bet kurios pusės. Iš šono choras su dramatiškais vargonais yra patrauklus ir mielas, skatina susikaupti. Katedra neturi vitražų, bet iš Ispanijos atvežtos tonos alebastro, jis gražus, lengvas, puikiai perduoda šviesą, bet kai jis toks didelis, neįmanoma apsieiti be dėmių, ir iš tolo tas alebstras atrodo kaip nešvarus stiklas.

Vietoje Kryžiaus kelių scenų sienos padabintos 25 ilgais gobelenais su 133 figūromis, vaizduojančiomis visų šventųjų komuniją. Tarp jų, net nuostabu, yra du lietuviai – gražus šv. Kazimieras, panašus į nesušukuotą Hollywoodo žvaigždę, ir palaimintasis vyskupas Jurgis Matulaitis (atvaiz-

duotas iš nuotraukų). Gobelenų autorius – John Nava, sukūręs juos kompiuterinės technikos pagalba ir bendradarbiaudamas su Belgijos Flamanų gobelenų fabriku. Jeigu kas pasigestų Kryžiaus kelių, juos rastų nuošalioje koplyčioje.

Statant katedrą, buvo pasirūpinta įrengti didelį rūšį, o jame – mauzoliejų, kurį turtingieji galėtų nusipirkti ir laikyti gražioje kriptoje savo ir savo palikuonių palaikus. Gregory Peck jau turi savo mauzoliejų.

Visiems krenta į akis Madona prie įėjimo, sukurta Robert Graham, Kalifornijos skulptoriaus, mirusio prieš porą metų. Jis apėngė šv. Mariją suknele trumpomis rankovėmis – stiprios Madonos rankos primena socialistinio realizmo kūrinį, bet ji vis vien patraukli savo nekaltumu.

Panašios struktūros, tik gerokai mažesnį muziejų Moneo pastatė Davis Wellesley College, išgirtą kaip vieną iš įdomiausių muziejinių pastatų. □

Įžvalgus sovietinės Lietuvos skerspjūvis

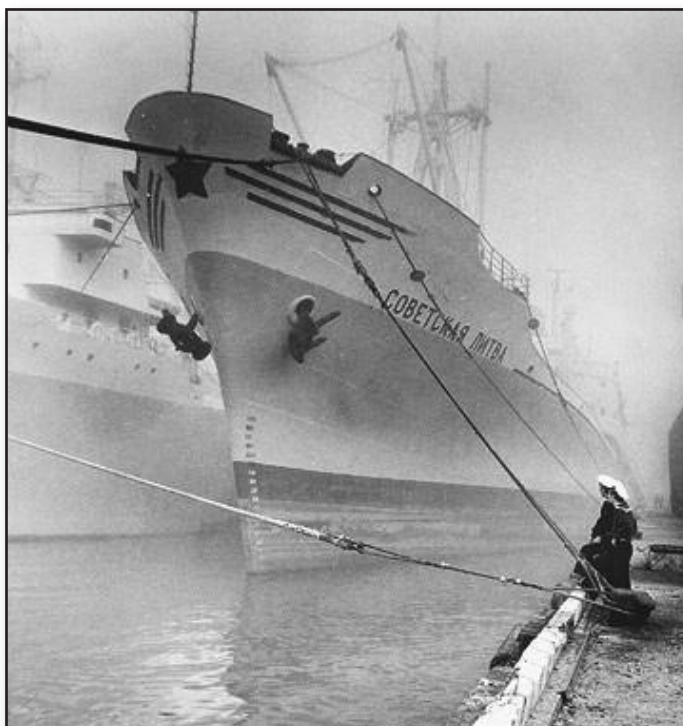
GEDIMINAS MIKELAITIS

Ar fotografija galėjo atspindėti okupuotos sovietinės Lietuvos tikrovę? Tiksliau, ar fotografijai buvo leista parodyti tikrą pavergtos šalies gyvenimą? Atsakymas tarsi aiškus, – žinoma, ne. Bet štai regime nuotrauką, darytą 1977 m. ir oficialiai rodytą, kurioje matome Klaipėdos žvejybos laivą „Sovetskaja Litva“. Atrodo, tai niekuo neišsiskiriantis laivas, tačiau 1970 m. per JAV ir Sovietų Sąjungos žvejybos organizacijų atstovų susitikimą jo jūreivis radistas Simas Kudirka peršoko į JAV pakrantės apsaugos laivą „Vigilant“ ir paprašė politinio prieglobsčio. Tiesa, JAV pareigūnai jūreivį sulaukė ir prievarta grąžino į sovietų laivą, o vėliau S. Kudirka buvo nuteistas 10 metų kalėti už sovietinės tėvynės išdavimą. Ir tik 1974 m., jo motinai suteikus JAV pilietybę, jūreivis buvo išleistas iš kalėjimo ir su šeima emigravo į JAV.

Ši nuotrauka – iš Vilniaus universiteto dešytojos, daktarės Margaritos Matulytės monografijos „Nihil obstat. Lietuvos fotografija sovietmečiu“ (išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, 382 puslapiai). Lietuvos fotografijos sovietizavimą ir meninės fotografijos proveržius gūžiais okupacijos laikais nagrinėjanti autorė yra viena žymiausių Lietuvoje fotografijos istorikų. Jos knyga išleista kaip daktaro disertacija „Fotografijos raiškos ir sklaidos Lietuvoje sovietizavimas“, labai sėkmingai apginta 2011 m. pavasarį Vilniaus universitete, todėl joje vartojama daug moksliniam darbui būdingų terminų ir sąvokų. Apie šią įdomią knygą pabandysiu papasakoti labiau kaip eilinis skaitytojas.

Nors gyvename jau trečiąjį nepriklausomos atkurto valstybės dešimtmetį, tikrai dar mažai išleista knygų ir gilesnių tyrinėjimų apie Lietuvos sovietizavimą, tai yra šalies pavergimą. Juk nuo senovės laikų kiekvienas okupantas žinojo, kad neužtenka įvesti kariuomenę ir pristeigti kareivinių. Kad išlaikytum gyventojus okupuotus, reikia pavergti jų protus, šalies kultūrą; įtikinti, jog vergovė duoda geresnį gyvenimą, kad okupacija neša naudą, net laimę. Ypač pokariu stalinizmo krumpliaraičiai įvedė valstybinį meną, reiškiantį sovietinės valstybės interesus ir jos politiką. Kaip rašė žymusis literatūros tyrinėtojas Vytautas Kubilius, pokario kultūra „slepia žiaurias žmonių dramas, išdavystes, tikrąjį epochos siaubą, kai persekiojami staiga tampa persekiojami, buvusios aukos virsta budeliais; tokio baisaus pažeminimo, suniekinimo, išprievartavimo lietuvių menininkas dar niekada nebuvo patyręs“.

Knygoje įžvalgiai nagrinėjamas sovietizavimo tikslas – mitologinės okupacinės ideologijos ir tikrovės kūrimas. Remdamasi amerikiečių ir anglų mokslininkų darbais autorė nurodo, kaip turėjo būti piešiamas sovietinio žmogaus idealo portretas: tai privalėjo būti „mėgstantis darbą, aktyviai keliantis materialinę gerovę ir dalyvaujantis visuomeniniame gyvenime, visiškai politizuotas (tikintis partijos politika ir savo poreikius aukojantis partijos labui), politiškai apsišvietęs, budrus su priešais, solidarus su visų šalių proletariatu, ateistas“. Jau pirmaisiais okupacijos metais fotografai taip pat pateko į melo ir klastotės girnas stalininei prievartos ideologijai konstruoti. Buvo reikalaujama vadinamąją socialistinę santvarką šlovinančių vaizdų. Fotografai tiesiog vykdė vaizdinę agitaciją. Tai buvo fotožurnalizmas su sovietinių darbo pirmūnų veidais: kumečiais, darbininkais. Štai 1952 m. žurnale išdėtoje vienos Vilniaus fabriko mašininkės fotografijoje į pirmą planą iškeliamas raudona gairėlė su įrašu „Geriausiam stachanovininkui“. Lietuviškas pavadinimas įrašytas vietoj užrašo rusų kalba (p. 45). Fotografija turėjo atlikti socialinį užsakymą: nuolat vaizduoti sovietinių vadų ir darbo pirmūnų portretus, komunistinio darbo brigadas, techninės pažangos entuziastus, sovietinio žmogaus darbą bei poilsį, jo materialinę gerovę. Svarbiausia buvo ne kūrybiškumas, o tipiškų charakterių tipiškose situacijose atskleidimas. Būdavo net nurodoma, kaip žmogus turi atrodyti: reikalaujama siekti vaizdo „žurnališkumo“

(„žmogus turi būti nusiskutęs, drabužiai neišdriskę, įrenginiai šiuolaikiniai“) ir vengti dviprasmiškumo (pvz., plytinės vaizde negalėjo būti tarp suaugusiųjų išimaišiusių vaikų, atėjusių jų aplankyti, nes liaudies priešai tai galėjo pavadinti išnaudojamų vaikų darbu). Fotografijos kūrimą pirmaisiais okupacijos metais knygos autorė vadina „žaidimu su kaladėlėmis“ – realybė klastojama dėl sovietinės „tiesos“: įterpiami partijos vadų portretai, padidinama mitinge dalyvavusi minia, ištrinami nepageidaujami asmenys ar detalės. Sovietinis fotografas imdavosi savotiškos fotografinės režisūros: parinkdavo aplinką, siužetą, personažus, organizuodavo inscenizavimą.

Knygoje prisimenamos taip pat lietuviškos fotografijos ištakos Nepriklausomybės laikotarpiu, kai lietuvių fotožurnalistika prasidėjo 1920 m. nuo Lietuvos telegramų agentūros ELTA. Fotografija padėjo platinti patriotinį šalies įvaizdį. Meniškesnė fotografijos pakraipa iškilo „Naujosios Romuvos“ žurnale. Atsirado pirmosios fotografų organizacijos: Lietuvos fotografų profesionalų draugija (1926) ir Lietuvos policijos sporto klubo Fotosekcija (1932), kurio vadovas Kazys Laucius buvo vienas pagrindinių fotografijos reiškių. (Už tarnybą Lietuvos Respublikos policijoje jis 1941 m. buvo suimtas, išvežtas į Rusiją ir 1942 m. sušaudytas). Žymus lietuvių tautinės fotografijos įvykis buvo asmeninė Lietuvos radijo žurnalistikos pradininko, rašytojo ir fotografo Petro Babicko fotografijos paroda, paskatinusi fotografijos meniškumo svarstymus. Apskritai Nepriklausomybės laikotarpiu susiformavo savita tautinė fotografija – 1937 m. Paryžiaus pasaulinėje meno ir technikos parodoje aukso medalius pelnė Lietuvos fotomėgėjų draugija ir kūrėjai: Balys Buračas, Steponas Kolupaila, Petras Babickas ir kt.

„...kad Tavo vaikai Tavo dainas dainuotų ir kad po savęs nepaliktum Sacharos“ VDU profesoriaus Zigmunto Kiaupos 70-mečio sukakties paminėjimas

KRISTINA ŪSAITĖ

Vasario 10 dieną akademinė Vytauto Didžiojo universiteto bendruomenė rinkosi į Didžiojoje auloje (Gimnazijos g. 7, Kaunas) vykusią mokslinę konferenciją, skirtą VDU profesorius ir Senato pirmininko Zigmunto Kiaupos 70-mečio sukakčiai paminėti. Konferencijos, kurią organizavo VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedra, tikslas ir sumanymas buvo pagerbti istorijai, mokslui ir ugdymui atsidavusį VDU profesorių ir pasidžiaugti garbingu jubilieju, nuveiktais ir ateityje laukiančiais darbais.

„Maniau, jog bus lengva kalbėti apie žmogų, kuris yra dėmesingas, santūrus, mielas, nuoširdus, nestokoja humoro jausmo, tačiau pažvelgus į Z. Kiaupos nuveiktus darbus, šių žodžių yra per mažai. Didžiuojuosi ir džiaugiuosi, jog savo universitete turime tokią asmenybę, kuri yra pripažinta ne tik mūsų, bet ir tarptautinės bendruomenės, besidominčios istorijos vingiais“, – sveikinimo žodyje akcentavo VDU rektorius prof. Z. Lydeka.

Profesorių Z. Kiaupą sveikino ir buvęs jo studentas, dabartinis Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas. Savo kalboje miesto meras pabrėžė, kad nors profesorius ir nėra Kauno miesto pilietis, jis gali drąsiai jaustis Kauno miesto Garbės piliečiu tiek dėl savo indėlio į Lietuvos, jos miestų ir miestelių istoriją, tiek ir vertinant Kauno istorijos metraščius, studentų ir dėstytojų sutelkimą juos išleisti. „Šiandien neišsivaizduojame Lietuvos istorikų bendruomenės be profesoriaus Z. Kiaupos, neišsivaizduojame istorijos tomų be profesoriaus minčių ir darbų. Lenkiame galvą prieš Jus, dėkojame už atliktus darbus ir istorijos tiesas, iš kurių mokėmės mes ir mokysis mūsų ateities kartos“, – kalbėjo A. Kupčinskas, miesto bendruomenės vardu įteikdamas dovaną, Kauno miesto simbolį – tauro statulėlę.

Istorinė gelmė, ieškojimas, supratimas, gebėjimas gerai pasakoti ir gerai ginčytis, nesutikti, plaukti prieš srovę – visa tai savybės, kuriomis profesorius Z. Kiaupą mokinių ir kolegų, bičiulių vardu apibūdino konferenciją moderavęs Lietuvių išėivijos instituto direktorius, VDU profesorius Egidijus Aleksandravičius.

Konferencijoje pranešimus skaitė buvę profesoriaus Z. Kiaupos mokiniai, kuriuos pats profesorius vadino savo bendradarbiais, pabrėždamas savarankišką pastarųjų mokslo kelią. Pirmasis pranešimą skaitęs jauniausias profesoriaus mokinys Vytautas Jankauskas (2011 metų lapkritį apgynė daktaro disertaciją) dėkojo už vedimą mokslo keliu ir prašė tuo maloningu patronu ir toliau būti. Konferencijos metu nuskambėjo dešimt įvairiems XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos epizodams skirtų pranešimų. Mokslininkai dalinosi mintimis ir išvalgomis apie svarbias XVI a. LDK politines figūras (Vytautas Jankauskas pranešimas „Kunigaikštis Jokūbas Aleksandraitis Svirskis: kelios pastabos biogramai“), žvelgė į Lietuvos pilių istoriją karybos aspektu (Gediminas Lesmaitis „Samdiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilyse XVI a. (iki 1576 m.)“), gvildeno stėpės kaip teritorinės atskirties ypatybes LDK istorijos kontekste (Laima Bucevičiūtė), aptarė XVI–XVIII a. Kauno gaisrus (Rasa Varsakytė).

Itin daug dėmesio sulaukė įvairūs LDK miestų socialinės bei politinės istorijos klausimai. Konferencijos klausytojai turėjo progą išgirsti pranešimų apie LDK seimelių Robertas Jurgaitis), izdo administravimo (Ramunė Šmigelskytė-Stukienė), policijos veiklos (Liudas Glemža) specifiką, susipažinti su XVIII a. privačia Radvilų milicija (Valdas Rakutis).

Konferencijos mokslinę dalį užbaigė aštrios socialines luomų ir nusikalstamumo problemas nagrinėjęs Domininko Burbos tekstas bei XVIII a. pabaigos įvykiams skirtas Eduardo Brusoko pranešimas apie sukilėlių spaudinius. Pasibaigus akademinė konferencijos programos daliai, profesorius Z. Kiaupą garbingo jubiliejaus proga sveikino Humanitarinių mokslų fakulteto bendruomenė. Išreikšdama padėką už nuoširdžius mokslo darbus mokslui ir universiteto gerovei, ji linkėjo sėkmingų mokslinių tyrimų, atradimų bei neblėstančio gyvenimo džiaugsmo. Suklusti ir susimąstyti paskatino profesorės Rūtos Marcinkevičienės išsakyti žodžiai: „Viskas atrodo truputėlį kitaip, kai pradėdi iš tikrųjų senti. Iš tikrųjų nebijau to žodžio, nes man atrodo, kad visokių amžiaus tarpsnio žmonių labai reikia, kad matytumėm įvairovę ir kad būtų perduota tradicija, nes aplinkui tik ir girdime: naujovės, reformos, pažanga, pirmyn... O kai atsigreži atgal, atrodo, pats

svarbiausias dalykas, kad Tavo vaikai Tavo dainas dainuotų ir kad po savęs universitete nepaliktum Sacharos. Ačiū, Tau, Zigmaiti, už mokinius, kuriuos vadini bendradarbiais.“

Sveikintojų gretas papildė ir antraisiais profesoriaus namais tapusi VDU Istorijos katedra. Katedros bendruomenės vardu kalbėjęs docentas Pranas Janauskas dėkojo profesoriumi už gebėjimą kurti palankią aplinką, už mokėjimą pabūti žaibolaidžiu, kai to reikia, ir įteikė tautodailininkų sukurta albumą su nuotraukomis iš katedros gyvenimo. Pasibaigus konferencijai, sveikintojai rinkosi į jaukius VDU Svečių namus, kur, plevenant židinio liepsnai, dalinosi šiltais prisiminimais prie vyno taurės.

Darsyk linkėdamas ilgų ir vaisingų kūrybinio darbo metų, šią gražią profesoriaus Z. Kiaupos sukaktį universitetas prisiminė ir paminėjo vasario 14 dieną iškilmingo Senato posėdžio metu, minėdamas universiteto 90-ąjį gimtadienį. □

Profesorius Jūratė ir Zigmuntas Kiaupos

Papildoma informacija apie prof. Zigmuntą Kiaupą

Gimė 1942 01 29 Ignalinos raj., Pakiaunio kaime. Nuo 1944 m. – vilnietis. 1965 m. baigė istorijos studijas Vilniaus universitete. Dirbo Vilniaus archyvuose, nuo 1970 m. – Lietuvos istorijos institute. 1993 m. apgynė daktaro disertaciją „Šiauliai XV–XVIII a.: Lietuvos mažųjų miestų raidos problemos“. Nuo 1993 m. dėsto Vytauto Didžiojo universitete Kaune bei dirba Lietuvos istorijos institute. Nuo 2003 m. – VDU Istorijos katedros profesorius, 2009 m. suteiktas profesoriaus pedagoginis vardas. Nuo 2006 m. – VDU Senato narys, nuo 2010 m. – Senato pirmininkas.

Z. Kiaupa taip pat yra VDU Lietuvos miestų tarpdalykinių tyrimų klasterio tarybos pirmininkas, Lietuvos heraldikos komisijos ir Valstybinės paminklosaugos komisijos narys, sudarė ir redagavo keliolika mokslinių straipsnių rinkinių, yra „Lietuvos istorijos metraščių“ ir „Kauno istorijos metraščių“ redakcinių kolegijų pirmininkas, „Lituanistikos“ redakcinės kolegijos narys.

2003 m. Lietuvos Respublikos prezidento dekretu apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Riterio kryžiumi. 2009 m. Lenkijos prezidento dekretu apdovanotas ordino Už nuopelnus Lenkijos Respublikai (Za zasługi Rzeczypospolitej Polskiej) Karininko kryžiumi.

2012 m. sausio 16 d. tinklalapyje www.veidas.lt buvo paskelbti akademinės istorikų bendruomenės atstovų organizuotų geriausių pastarojo dešimtmečio istorikų rinkimų rezultatai. Profesorius Z. Kiaupa buvo pripažintas geriausiu šio dešimtmečio istoriku.

Nuo pat pirmųjų VDU atkūrimo metų įsijungė į Istorijos katedros organizavimą, pradėjo kurti naujos akademinės istorijos mokyklos užuomazgas. Profesorius skaito LDK miestų ir miestelių istorijos, Kauno miesto istorijos, įvado į istorijos studijas ir kitus kursus istorijos bakalauro ir magistro studijų studentams, vadovauja bakalauro, magistro darbams, ugdo jaunuosius istorijos mokslų daktarus. Paskaitų metu veikia jo vadovaujamas Kauno istorijos seminaras, kur užsimezga naujos tyrinėjimų idėjos, duodančios kūrybinį impulsą paties profesoriaus inicijuotoms, kasmetinėms ir jau daugiau nei dešimtmetį gyvuojančioms Kauno istorijos konferencijoms.

Paskelbė apie 150 mokslinių straipsnių Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Latvijos, JAV mokslinėje spaudoje. Kartu su bendraautorais J. Kiaupiene ir A. Kuncevičiumi parašė šiuos veikalus: „Lietuvos istorija iki 1795 m.“ (3 leidimai 1995–2000 m., vertimas į anglų kalbą 2000 m., vertimas į lenkų kalbą 2007 m.), su J. Kiaupiene ir A. Rachuba „Historia Litwy. Dwugłos polsko-litewski“. (Warszawa, 2008). Knygų „The History of Lithuania“ (Vilnius, 2 leidimai 2002 m. ir 2005 m., tas pat lietuvių kalba – „Lietuvos valstybės istorija“, 2 leidimai 2004 m. ir 2006 m.), „Lietuvos kultūros vertybių kelionės iki 1990 m.“ (Vilnius, 2006), „Kauno istorija. T. I: nuo seniausių laikų iki 1655 m.“ (Vilnius, 2009) autorius.

VDU HMF Istorijos katedros bendruomenė. Pirmoje eilėje (iš kairės): doc. dr. Jonas Vaičenonis, prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius, doc. dr. Vaida Kamuntavičienė, prof. dr. Zigmuntas Kiaupa, prof. dr. Jūratė Kiaupienė, doc. dr. Pranas Janauskas, dr. Vitalija Kasperavičiūtė, doc. dr. Vytenis Almonaitis, dr. Liudas Glemža

Žmogus pagal Dievo širdį

Atkelta iš 2 psl.

Skelbdami Palaimintojo J. Matulaičio metus, Lietuvos vyskupai pabrėžia ir socialinę arkivyskupo veiklą bei siekia, kad šie metai būtų reikšmingi ne tik pamaldiesiems, bet kad apskritai Lietuvos visuomenė galėtų atkreipti dėmesį į šią rinktinę, išmintingą, tvirtą ir žmonišką asmenybę, net pasauliniu mastu pripažintą. Pats patyręs nemažai išbandymų, J. Matulaitis užjautė ir padėjo gyvenimo nuskriaustiems, vargstantiems. Socialinė J. Matulaičio veikla buvo kartu ir praktinė, ir teorinė, sykiu telkianti ir atnaujinanti Bažnyčią Lietuvoje. J. Matulaitis anksti išitraukė į krikščioniškąją socialinę veiklą, skleidė Bažnyčios socialinį mokymą, organizavo darbininkus, steigė vaikų prieglaudą, padėjo vargšams, nepaisydamas tautybės ir religijos skirtumų. Visoje Rusijos imperijoje 1905 m. sklido revoliucinės nuotaikos. J. Matulaitis tuo metu buvo Varšuvoje, besveikstantis po didelio kaulų džiovos pablogėjimo. Tad pradėjo leisti laikraštį darbininkams ir kartu su kunigu Marceliu Godlewskiu kūrė krikščionių darbininkų sąjungą.

Kalbėdamas apie J. Matulaitį, popiežius rodė jį kaip pavyzdį žmogaus, kurio gyvenimas buvo paženklinas kančios, bet, nepaisant to, jis atrado gyvenimo pilnatvę. Tokių žmonių reikalingų šviesių šiandien labai pasigendama.

Tikinčiųjų gyvenimą lydi šviesa

Norint deramai pagerbti iš Suvalkijos krašto kilusį palaimintąjį, marijonų vienuolyno atkūrėją, pretendentą į šventuosius, plačiau atskleisti jo gyvenimą ir veiklą, Marijampolėje pernai duris atvėrė Arkivyskupo Jurgio Matulaičio muziejus. Prieš 9 dešimtmečius mirusio J. Matulaičio muziejus įsteigtas šalia Marijampolės Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios esančiame marijonų vienuolyne, kurį prieš 100 metų atkūrė arkivyskupas J. Matulaitis.

Muziejaus lankytojams parengtos dvi ekspozicijos, stenduose atsispindi kunigo, vyskupo, arkivyskupo, profesoriaus, vienuolio bei diplomato J. Matulaičio veikla ir sudėtingas gyvenimas. Šis

muziejus – ne tik galimybė pažinti palaimintojo, vienos ryškiausių katalikiško

ko pasaulio asmenybių Lietuvoje, gyvenimą ir veiklą, tai ir kvietimas stebėti nuostabų Dievo veikimą tautos ir žmogaus gyvenime, stabtelint ties esminiais žmogaus būties klausimais: kančia ir viltimi, pareiga ir ištikimybė, bičiulyste ir tarnavimu, džiaugsmu ir mirtimi. Ekspozicijos stenduose bei interaktyviuose ekranuose lankytojams pristatomi palaimintajam arkivyskupui J. Matulaičiui priklausę daiktai, įvairūs dokumentai ir fotografijos, garso ir vaizdo medžiaga.

Seselė Viktorija ištikinusi, kad ekspozicijos esmę puikiai atskleidžia jos centre esantis kryžius, iš kurio trykšta šviesa. Seselė pasakojo, jog dažnai būdama su lankytojais ji mato, kad ekspozicijos centre esantis švytintis kryžius, ant kurio nėra nukryžiuotojo, jiems puikiai atskleidžia palaimintojo J. Matulaičio gyvenimo liudijimą: tikėjimas ir pasitikėjimas Dievu užtikrina, kad žmogus visuomet turi šviesą savo gyvenime. Evangelijoje paskelbta geroji žinia sako tą patį – mes esame atpirkti, išlaisvinti iš kančios, nuodėmės, mūsų gyvenime paskutinį žodį taria gyvenimo džiaugsmas.

„Palaimintieji ir yra tam, kad parodytų kelią, kad pamatytume Dievo veikimą žmoguje, – kalbėjo seselė. Bažnyčia žengia žingsnį, paskelbdama žmones šventaisiais, kad mes turėtume kelrodžius – jie keliavo savo gyvenimo keliu ne šiaip sau.“ Tai lyg ženklas mums visiems, sakantis, kad tikėjimas daro stebuklus.

Mūsų kelyje yra daug ženklų, kuriais mes tartum parodome, kas esame. Tarkim, Trijų karalių vardų pirmosios raidės, užrašytos ant durų staktos, yra ženklas, kad tuose namuose gyvenantis žmogus yra krikščionis. O būti krikščioniu reiškia būti iš tiesų pasirinkus Dievą, kaskart iš naujo sakyti Jam „taip“ visu savo gyvenimu. „Kai Dievas kalbasi su mumis, ir mes jo klausomės, kai atpažįstame Dievo buvimą savyje, tuomet įvyksta stebuklas“, – sakė sesuo V. Plečkaitytė.

Nugalėjime blogį gerumu

Anot seselės Viktorijos, reikia matyti blogį, tačiau daugiau dėmesio turėtume skirti gėriui. Žinome, kad gerokai sudėtingiau tai daryti, bet iš tiesų, anot jos, mūsų kasdienybę prašviesina ir mažyčiai

gėrio trupinukai. Juk tikrai nesunku vienas kitam kuo dažniau pasakyti, kas šiandien buvo gero – ar saulėtekis gražus, ar šypsnyš, ar medyje striksinti voverytė. Tokios smulkmenos leidžia gėrėtis gyvenimu, Dievo buvimu.

Seselės nuomone, matomas blogis yra pikančiškesnis, jį galima pateikti intriguojančiai, o gėrį suvokiame kaip savaime suprantamą, apie kurį lyg ir nereikia kalbėti. Kalbėdama apie gėrio ir blogio santykį, seselė kalbėjo apie rožę – kai gelė gražiai žydi ant savo kero, mes tik pasigrožime ja, pasidžiaugiam, bet jeigu rožės spyglys mus sužeidžia, jos negalime nepastebėti, tai sukelia emocijas, atsaką. Taip pat yra ir su gėriu – juk mes esame sukurti gėriui, todėl gėrį priimame kaip savaime suprantamą. Deja, dažnai nesugebame jo siekti, ugdyti, skleisti. Priešingai – dažnai darome blogį, kurio nenorime. Suvokiame šį savo ir kitų trapumą, išsigastame blogio savyje pačiuose, o ypač – aplink mus. Juk jo iš tiesų daug, ir rodomas jis mums visomis galimomis priemonėmis. Nusiviliame, nuleidžiame rankas, pasiduodame, kenčiame, liūdim, pykstame, priešinamės... Palaimintojo J. Matulaičio pavyzdys šiuo atžvilgiu mums be galo reikalingas. Jis tikrai nebuvo naivus. Priešingai – skaudžiai atjautė įvairias blogio apraiškas pasaulyje ir giliai išgyveno savo paties nuodėmingumą, kaltumą, nepajėgumą priešintis blogiui (tai liudija daugybė įrašų jo dienoraštyje – „Užrašuose“ ir laiškuose). Tačiau dar stipriau jis pažino ir supra Dievo meilę bei gailėstingumą. Jis tikrai gyveno Gerąją Evangelijos naujiena – Dievas tapo žmogumi, kentėjo, mirė ir prisikėlė dėl kiekvieno žmogaus, todėl nė vieno žmogaus gyvenime blogis neturi paskutinio žodžio. Kaip svarbu tai žinoti!

Šiandien atsiranda vis daugiau žmonių, kurie ieško Dievo, ieško tikėjimo ir jį suvokia giliau, sąmoningiau. Žmonės iš tiesų trokšta savo gyvenimams tos tikros šviesos, kurią turėjo palaimintasis Jurgis. Tiesa, bažnyčios gerokai ištuštėjusios, bet, kita vertus, norisi tikėti, kad bandymas eiti į išgyventą, suvoktą tikėjimą, į asmeninio santykio su Dievu patirtį yra mums siūsta Dievo dovana. Štai ir šie metai, skirti palaimintajam Jurgiui Matulaičiui, jo liudijimui, jo šūkiui – dar viena galimybė ir uždavinys.

Užrašė Loreta Timukienė

Įžvalgas sovietinės Lietuvos skerspjūvis

Atkelta iš 6 psl.

Sovietų okupacija nušlavė visas fotomenininkų organizacijas, vieni fotografai buvo suimti, kiti išstremti, dalis pasitraukė į Vakarų valstybes. Nors tiesiogiai už fotografijos darbus nuo okupacinės valdžios nukentėjo nedaug asmenų, bet, pavyzdžiui, Jonas Žitkus 1945 m. buvo nuteistas dešimt metų kalėjimo už tai, kad 1941–1942 m. spaudoje publikavo Panevėžio NKVD rūsyje nukankintų ir netoli Panevėžio cukraus fabriko sušaudytų aukų fotografijas. Todėl Lietuvos fotomėgėjų sąjungos pirmasis pirmininkas profesorius S. Kolupaila 1947 m. pagrįstai rašė: „1940 m. buvau vienas iš tų pažangiųjų, kurie nenusigando komunizmo ir drąsiai stojo į darbą savo tautai padėti... Tikrovė parodė, kad komunistai pasidarė dar žiauresni. Supratom pagaliau, kad nieko, be frazių, ir iš komunizmo nebeliko, tebėra bausis fašizmas, bjauresnis už bjaurųjį rudąjį“ (p. 103–104). Kartais fotografija tapdavo įkalčiu sovietiniam saugumui apkaltinti asmenis nebūtais nusikaltimais. Pavyzdžiui, Valerijai Jakimavičiūtei buvo skirta dešimt metų kalėjimo už talkinimą partizanams, nors su pusbroliu partizanų ji nusifotografavo su pistoletais „tiesiog dėl juoko“. Žinoma, fotografija ir caro, ir sovietų valdžiai buvo viena pavojingiausių ideologinių priemonių, tad beveik niekas nedrįso fotografuoti aikštėse suguldytų partizanų ar gyvuliniais vagonais išvežamų tremtinių.

Iki pat atgimimo Lietuvos fotografai sovietinės valdžios buvo

kontroliuojami ir varžomi. Aprašomi fotografo Arūno Kulikausko darbo epizodai dabar atrodo komiški: „Pasiūliau ‘Žaliakalnio girtuoklių parodą’. Pažvelgė į mane kaip į kvailį. Nuo viaduko nušoko žmogus. Nusizudė. Vis tiek jau nepagelbėsi... Du kartus nufotografavau. Mane tuoj pat areštavo. Apkaltino ‘džiaugimusi žmogaus mirtimi ir noru Kaune sukelti maištą ir kišimusi ne į savo reikalus’. Pareigūnai apšvietė juostą“ (p. 320).

Po Stalino mirties atsirado ne tokių primityvių, šiek tiek estetiškesnių įvaizdžių, pavyzdžiui, Adaukto Marcinkevičiaus ir Vytauto Stanionio kūryboje. Vėliau susiklostė atskira Lietuvos fotografijos mokykla – Antano Sutkaus, Algimanto Kunčiaus, Vito Luckaus, Aleksandro Macijausko, Romualdo Požerskio, Romualdo Rakausko ir kt. nuotraukos. Glaudaus ryšio su žeme, gimtine, jos žmo-

nėmis ir jų darbais vaizdavimas. Knygos autorė taikliai nusako svarbiausią tuometinės lietuvių fotografijos bruožą – naująjį dokumentalizmą, dar vadintą socialiniu peizažu: vaizduojant nereikšmingus dalykus, gyvenimo chaosą, atskleisti kasdienybę kaip vertybę. Knygoje labiausiai išskeltas žymiausias sovietinės Lietuvos fotografas Antanas Sutkus, kuris, nors vadovaudamas fotografų organizacijai, sugebėjo sukurti savo stilistinę kryptį ir parodyti sovietizuotą ar okupacijos iškreiptą Lietuvos tikrovę. Štai jo knygoje „Kelio pradžia. Kauno akulų mokykla“ (1968) matome paprasčiausią kasdienybės patirtį – „vaikai renka kaštonus, tvarkosi valgykloje, skaito knygas, dainuoja, šoka, šypsosi“. Tarsi nešališkai stebimas sovietinis paribių pasaulis (neįgalųjų gyvenimas anuomet buvo uždaras) atskleidžia humanistines egzistencines būsenas. Fotografas dažnai pasirenka vaikystės ir senatvės temas – nesuvaidintas liūdesio, ilgesio, džiaugsmo nuotaikas.

Margaritos Matulytės monografijoje aiškėja, kad nors sovietinės okupacijos laikotarpiu Lietuvos fotografija buvo sovietizuota, ji iš esmės išvengė raiškos sovietizavimo. Autorė moka taktiškai nagrinėti sovietizavimo reiškinius, neieškodama kultūros prievartavimo kaltininkų, bet parodo teigiamus fotografijos bruožus, jos sąsajas su Rusijos ir ypač Vakarų šalių fotomenu bei apskritai bendraisiais kultūros poslinkiais. Pavydėtinai kruopščiai išlukštenta be galo gausi archyvų, spaudos ir kitokia medžiaga nepaskandina įžvalgios apibendrinančios istorinės minties. Toks skvarbus ir išsamus tyrinėjimas naudingas kiekvienam besidominčiam okupuotos Lietuvos kultūra. □

